

Val- och demokratinämnden

Remiss - En väl fungerande ordning för val och beslutsfattande i kommuner och regioner (SOU 2021:16)

Yttrande över remiss från Finansdepartementet

Förslag till beslut

Val- och demokratinämnden beslutar att lämna synpunkter till kommunstyrelsen över remissen - *En väl fungerande ordning för val och beslutsfattande i kommuner och regioner (SOU 2021:16)* – i enlighet med tjänsteskrivelse i ärendet daterad den 27 maj 2021.

Paragrafen förklaras omedelbart justerad.

Sammanfattning

Utredningen har haft i uppdrag att lämna förslag om en väl fungerande ordning för val och beslutsfattande i kommuner och regioner. Syftet med uppdraget är att åstadkomma en valordning som är lätt att förstå, lätt att tillämpa och säkerställer representation från politiska minoriteter.

Utredningen föreslår bland annat en ny lag om proportionella val i kommuner och regioner. Förslaget innebär vissa förtydliganden och förändringar. Vidare föreslås att det ska bli möjligt att ersätta en ledamot som valts proportionellt genom fyllnadsval. Vid fyllnadsvalen ska fullmäktige, så långt det är möjligt, säkerställa att representationen i en nämnd inte förändras. Utredningen föreslår utöver detta att jävsgrunderna i kommunallagen ska anpassas till motsvarande bestämmelser i förvaltningslagen. Författningsändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2022.

Det är positivt att en ny lag om proportionella val i kommuner och regioner föreslås då detta möjliggör ett mer ändamålsenligt och lättillämpat regelverk. Med fler mindre partier i kommuner och regioner kan majoritetsförhållandena ibland bli mindre förutsägbara. Detta ställer krav på en modern och anpassad lagstiftning som tar avstamp från nuvarande politiska landskap. Utredningens förslag som har beröring på ordningen för val i kommun- och regionfullmäktige välkomnas i sin helhet.

Ärendet

Val- och demokratinämnden har ombetts att lämna synpunkter på utredningen om en väl fungerande ordning för val och beslutsfattande i kommuner och regioner utifrån sitt ansvarsområde. Kommunstyrelsen kommer därefter fatta beslut om yttrande på remissen. Denna tjänsteskrivelse är avgränsad utifrån val- och demokratinämndens ansvarsområde utifrån det reglemente som kommunfullmäktige antagit. I den tjänsteskrivelse som stadsledningskontoret skriver fram som underlag till beslut om yttrande i kommunstyrelsen kommer utredningens förslag i sin helhet behandlas mer ingående.

Innehåll och förslag i utredningen

Syfte med utredningen

Syftet med utredningens uppdrag är att åstadkomma en valordning som är lätt att förstå, lätt att tillämpa och säkerställer representation från politiska minoriteter. Uppdraget syftar även till att tillförsäkra fortsatt goda möjligheter för ett effektivt och rättssäkert beslutsfattande i kommuner och regioner. Utredningen ska ta ställning till hur en möjlighet till automatiserat beslutsfattande kan införas i kommuner och regioner. Utredningen ska särskilt överväga hur ett automatiserat beslutsfattande bör förenas med principerna för det kommunala beslutsfattandet, Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna och EU:s dataskyddsförordning. Utredningen ska vidare analysera ordningen för val i kommun och regionfullmäktige och särskilt ta ställning till hur det kan säkerställas att ledamöter, valda av fullmäktige, som avgår från ett kommunalt organ får en ersättare som tillhör samma parti. Vidare ska utredningen analysera om regleringen i lagen om proportionellt valsätt är ändamålsenlig. Utredningen ska också analysera och ta ställning till om det är lämpligt att bestämmelserna om tjänstgöring för ersättare i regionfullmäktige skiljer sig från motsvarande reglering för kommunfullmäktige. Utredningen ska vidare analysera om kommunallagens jävsbestämmelser bör anpassas till förvaltningslagen. Slutligen ska utredningen kartlägga samtliga författningar som innehåller överklagbara kommunala normbeslut och lämna förslag på en tidsgräns för överklagande av normbeslut som fattas enligt 1 § lagen (1978:234) om nämnder för vissa trafikfrågor.

Av nedan följer en genomgång av förslagen i utredningen som ligger inom val- och demokratinämndens ansvarsområde.

Ordningen för val i kommun- och regionfullmäktige

En ny lag om proportionella val i kommuner och regioner

Flertalet av bestämmelserna i lagen om proportionellt valsätt (1992:339) härrör från en lag från 1913 och har mer eller mindre okommenterat förts över till senare lagar. Det finns därför i stort sett inte något stöd för rättstillämpningen i form av förarbeten. Mot den bakgrunden föreslår utredningen en helt ny lag om proportionella val i kommuner och regioner med en egen författningskommentar till stöd för lagens tillämpning. En ny lag bedöms ge bäst förutsättningar för att åstadkomma ett ändamålsenligt och lättillämpat regelverk.

Förslaget till ny lag innebär vissa förtydliganden och förändringar. Det ska klargöras att en förutsättning för att ersättare och suppleanter ska kunna väljas proportionellt är att valet av ledamöter varit proportionellt. Ordningen mellan namnen inom en valsedelsgrupp (till exempel ett parti eller en kartell) ska fastställas på samma sätt som vid val inom riksdagen. Däremot bör ordningen för hur de proportionella valen genomförs inte förändras. Den nuvarande ordningen för hur valen genomförs skiljer sig från vad som gäller för allmänna val men utredningen finner att den nu gällande ordningen är att föredra framför en omvänd ordning. Inte heller ordningen för så kallade dubbelvalsavveckling ändras. Det torde vara mycket ovanligt att någon väljs av fler än en valsedelsgrupp men om detta sker kan det hanteras på samma sätt som enligt den nuvarande regleringen av sådana dubbelvals-situationer. Även regleringen av gruppbezeichnungar bör behållas oförändrad. Detta innebär i och för sig att det fortsatt kommer att vara möjligt att ingå i en valsedelsgrupp med andra partier utan att det finns någon egentlig samverkan. En förändring på detta område bör dock enligt utredningen inte genomföras eftersom de negativa effekterna i form av påverkan på den fria nomineringsrätten och det förhållandet att partierna stärks gentemot de enskilda ledamöterna med stor sannolikhet är större än fördelarna med en förändrad reglering.

En möjlighet till fyllnadsval avseende val till styrelse och nämnder som genomförs proportionellt

Om en ledamot i en nämnd som har valts proportionellt avgår under mandattiden inträder enligt nu gällande ordning en ersättare i enlighet med den ordning som har bestämts för ersättarnas tjänstgöring. Det kan få effekten att den avgångne ledamoten ersätts av någon från ett annat parti än det parti som den avgångne ledamoten företrädde. Det kan också leda till att ett parti blir utan representation i nämnden. För att förhindra en sådan ordning föreslår utredningen att det i 6 kap. 20 § kommunallagen, 19 kap. 7 § föräldrabalken samt 3 kap. 6 och 25 §§ i lagen (1979:411) om ändringar i Sveriges indelning i kommuner och regioner ska införas bestämmelser som gör det möjligt att ersätta en ledamot som valts proportionellt genom fyllnadsval. Vid fyllnadsvalen ska fullmäktige, så långt det är möjligt, säkerställa att representationen i en nämnd inte förändras. Detta kommer att medföra att en avgångne ledamot i normalfallet ersätts av någon från samma parti. Samtidigt ger regleringen tillräcklig flexibilitet för att hantera undantagssituationer och skapar inget behov av att införa regler om att partitillhörighet måste registreras.

Tjänstgöringen för ersättare i fullmäktige

Regleringen rörande ersättare i fullmäktige skiljer sig åt på flera punkter mellan regionerna och kommunerna. Bland annat innebär reglerna att antalet ersättare är fler i regionerna än i kommunerna. Vidare utses ersättarna enligt två olika regelverk. Ersättare i regionfullmäktige utses på samma sätt som ersättare i riksdagen. För kommunerna däremot finns det ett särskilt system, reglerat i vallagen (2005:837). Även reglerna för indelning i valkretsar skiljer sig åt mellan regionerna och kommunerna. Mot bakgrund av att reglerna om ersättare i fullmäktige i flera avseenden skiljer sig åt mellan regionerna och kommunerna finner

utredningen inte någon anledning att göra reglerna om ersättares tjänstgöring enhetliga. Det har heller inte framkommit något om att regionerna upplever problem när det gäller att kunna kalla in ersättare till fullmäktige. Någon ändring av regelverket bedöms därför inte göras enligt utredningen.

Författningsändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2022. Vissa övergångsbestämmelser behövs bl.a. ska äldre bestämmelser tillämpas på val som hållits före ikraftträdandet.

Synpunkter på förslagen i utredningen

Det är positivt att en ny lag om proportionella val i kommuner och regioner föreslås då detta möjliggör ett mer ändamålsenligt och lättillämpat regelverk. Med fler mindre partier i kommuner och regioner kan majoritetsförhållandena ibland bli mindre förutsägbara. Detta ställer krav på en modern och anpassad lagstiftning som tar avstamp från nuvarande politiska landskap. Utredningens förslag som har beröring på ordningen för val i kommun- och regionfullmäktige välkomnas i sin helhet.

Ekonomiska konsekvenser

Förslaget till beslut bedöms inte leda till några ekonomiska konsekvenser.

Konsekvenser för barn

Förslaget till beslut bedöms inte medföra några direkta konsekvenser för barn.

Bilagor

1. Utdrag ur SOU 2021:16 – Sammanfattning och författningsförslag

Mats Bohman
Trafik- och fastighetsdirektör
Stadsledningskontoret

Anders Fredriksson
Enhetschef
Juridik- och kanslienheten

Anneli Sagnérius
Kommunjurist
Juridik- och kanslienheten